

Integralny rozwój ucznia jako pomoc rodzinie w pracy wychowawczej na przykładzie działalności Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich

The integral development of the student as a support to the family in the process of formation: A case study of the Association of Friends of Catholic Schools

<https://doi.org/10.34766/s1matf59>

Maria Chodkiewicz^a, Jolanta Kraśniewska^b, Krzysztof Kraśniewski^c

^a Maria Chodkiewicz, <https://orcid.org/0009-0000-5010-6418>, Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich

^b Jolanta Kraśniewska, <https://orcid.org/0000-0003-4955-7371>, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

^c Krzysztof Kraśniewski, <https://orcid.org/0009-0002-2001-5069>, Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich

Abstrakt: Wychowanie wpisane w istotę ludzkiej egzystencji, stanowi dynamiczny i złożony proces, będący przedmiotem refleksji filozoficznej i pedagogicznej. Współczesne przemiany społeczno-kulturowe oraz narastające wyzwania cywilizacyjne sugerują konieczność przyjrzenia się celom i strukturze wychowania. W artykule podjęto analizę wychowania integralnego, rozumianego jako formacja osoby ludzkiej w jej całej pełni: fizycznej i psychicznej – intelektualnej, emocjonalnej, społecznej, duchowej i religijnej. Takie całościowe podejście do wychowania człowieka wydaje się być adekwatną odpowiedzią na współczesne zjawiska dezintegrujące jednostkę i wspólnotę, takie jak indywidualizm, konsumpcjonizm czy brak więzi społecznych. Szczególna rola w procesie integralnego wychowania przypisana została rodzinie oraz szkole, zwłaszcza katolickiej, która poprzez afirmację postaw wobec godności osoby, wspólnotowości i działania aksjologiczne, oparte na koncepcji antropologii adekwatnej Karola Wojtyły, wspiera wieloaspektowy rozwój uczniów. Praktyczny model wychowania integralnego został przedstawiony na przykładzie Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich (SPSK), prezentując konkretne rozwiązania dydaktyczno-wychowawcze ukierunkowane na integralny rozwój uczniów i budowanie wspólnoty opartej na wartościach.

Słowa kluczowe: wychowanie, integralny rozwój, wartości, szkoła, uczeń

Abstract: Formation, embedded in the very essence of human existence, constitutes a dynamic and complex process that has long been the subject of philosophical and pedagogical reflection. Contemporary socio-cultural transformations and the growing challenges of modern civilization point to the need for a renewed examination of the aims and structure of formation. This article explores the notion of integral formation, understood as the comprehensive development of the human person in the fullness of their physical and psychological being – intellectual, emotional, social, spiritual, and religious. Such a holistic approach to human formation appears to offer an appropriate response to contemporary phenomena that contribute to the disintegration of both the individual and the community, such as individualism, consumerism, and the erosion of social bonds. A special role in the process of integral formation is attributed to the family and the school – particularly the Catholic school – which, through the affirmation of attitudes grounded in human dignity, community orientation, and axiological engagement based on Karol Wojtyła's concept of adequate anthropology, supports the multifaceted development of students. A practical model of integral formation is presented through the case of the Association of Friends of Catholic Schools (SPSK), illustrating specific didactic and formative solutions aimed at the integral development of students and the building of a value-based community.

Keywords: formation, integral development, values, school, student

Wstęp

Wychowanie jest zjawiskiem wpisanym w istotę ludzkiej egzystencji oraz w dynamikę rozwoju cywilizacyjnego, czego wyraz znajduje się w historii i kulturze poszczególnych ludów i narodów (por. np. Geneja-Pietrzak, 2019; Olbrycht, 2012; Parzyszek i in., 2024). Na przestrzeni wieków, zwłaszcza w kontekście

filozofii, która od zawsze była fundamentem każdej pedagogiki, widać wyraźnie zróżnicowane spojrzenie na zagadnienie wychowania człowieka. Twierdzenie G. Gutka (2003) zajmującego się antropologiczną podstawą pedagogiki i edukacji, jednoznacznie podkreśla, że jaka jest wizja antropologiczna, taka też

będzie pedagogika. Wraz z przemianami społecznymi i kulturowymi wzrasta potrzeba pogłębionej refleksji nad pojęciem wychowania, jego podstawami, istotą oraz prawidłowościami, które nim rządzą. W obliczu licznych współczesnych koncepcji wychowania, jawi się ono dziś jako zadanie nie tylko złożone i rozległe, ale również wyjątkowo pilne. Złożoność otaczającej rzeczywistości niesie ryzyko zatracenia zasadniczego celu wychowania – formacji osoby ludzkiej w jej integralności, zwłaszcza w wymiarze religijnym i duchowym. Mimo że proces wychowania angażuje wiele podmiotów, zasadnicza odpowiedzialność za jego realizację spoczywa na rodzicach i rodzinie, co obejmuje również prawo wyboru takich instytucji edukacyjnych, które zapewnią zgodność procesu wychowawczego z przyjętymi zasadami religijnymi i moralnymi (Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego, 2009, s. 497).

Pojęcie integralnego rozwoju ucznia, obejmujące fizyczny i psychiczny aspekt rozwoju: intelektualny, emocjonalny, społeczny oraz duchowy i religijny. Podkreśla znaczenie pielęgnowania takich cech, jak godność, racjonalność, wolność, odpowiedzialność, kreatywność oraz zdolność do przekraczania własnych ograniczeń, przy zastosowaniu metod edukacyjnych wspierających samopoznanie, rozwiązywanie problemów oraz aktywny udział w kulturze. Integralne wychowanie, od wczesnych lat życia, sprzyja kształtowaniu głębokiego rozumienia wartości osoby ludzkiej oraz sensu życia i obowiązków wynikających z faktu „bycia” człowiekiem (por. np. Buk-Cegielka, 2020; Łobacz, 2019). Podejmując problematykę sensu życia warto podkreślić, że w dobie problemów związanych z kryzysem wieku dorastania, logoprofilaktyka czyli działania profilaktyczne odwołujące się do logoterapii i analizy egzystencjalnej V. E. Frankla (2009) nabierają szczególnego znaczenia w wychowaniu młodego pokolenia (por. np. Hornik, 2024; Ruczaj, 2020; Szczukiewicz, & Solecki, 2023; Szykuła, 2022). Wychowanie ku wartościom, rozumiane jako wspomaganie wychowanków w urzeczywistnianiu własnej, uporządkowanej hierarchii wartości, prowadzącej do integralnego rozwoju i pełni człowieczeństwa, znajduje swoje fundamenty w aktywności aksjologicznej. Aktywność ta wyraża się w procesach poznawania wartości, ich wartościowania, akceptowania, prze-

żywania, klaryfikowania oraz realizowania zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Proces ten jest ściśle związany z kształtowaniem trwałych postaw i motywacji wewnętrznej, prowadzących do świadomego uczestnictwa jednostki w życiu społecznym i kulturowym (Chalas, 2018). Podstawa programowa edukacji wczesnoszkolnej oraz organizacja procesu dydaktycznego powinny tworzyć ramy sprzyjające realizacji integralnego wychowania, umożliwiając harmonijny rozwój dziecka we wszystkich istotnych wymiarach: psychofizycznym, społecznym, kulturowym oraz duchowym. W szczególności rozwój duchowy, rozumiany zarówno w perspektywie naturalistycznej, jak i religijnej (ze szczególnym uwzględnieniem tradycji chrześcijańskiej), stanowi kluczowy element integralnego rozwoju, odnosi się bowiem do podstawowych kategorii egzystencjalnych takich jak sens życia, wartości najwyższe, doskonałość moralna oraz świętość. W tym kontekście okres edukacji wczesnoszkolnej jest fundamentalnym etapem formowania dojrzałości osobowościowej, która pozostaje w ścisłej korelacji z dojrzałością duchową i religijną (Maj, 2019).

Współczesna kultura, charakteryzująca się nasilającym indywidualizmem, konsumpcjonizmem oraz osłabieniem więzi społecznych, stawia poważne wyzwania dla realizacji ideałów wychowania integralnego i personalistycznego. Nacisk na osiągnięcia jednostki kosztem dobra wspólnego oraz szerzący się hedonizm i materializm przyczyniają się do osłabienia duchowych i etycznych fundamentów wychowania (Rostańska, 2016). Ponadto, proces negowania znaczenia tradycyjnych wartości oraz rosnąca izolacja społeczna utrudniają kształtowanie trwałych relacji interpersonalnych, co stanowi zagrożenie dla rozwoju osobowości opartego na wartościach personalistycznych (Król, 2017). Istnieje zatem pilna potrzeba odnowienia ram edukacyjnych poprzez tworzenie środowisk sprzyjających budowaniu osobowych relacji, afirmacji godności ludzkiej i dobra wspólnego (Verhoef & Badley, 2021). Nauczyciele, jako główni animatorzy procesu wychowania, powinni ucieleśniać zasady personalistyczne, stanowiąc wzór zaangażowania i odpowiedzialności społecznej, inspirując uczniów do twórczego i świadomego uczestnictwa w życiu wspólnotowym (Rumayor et al., 2022).

Celem niniejszego artykułu jest analiza uwarunkowań sprzyjających integralnemu rozwojowi ucznia oraz wskazanie możliwości praktycznej realizacji tego procesu jako formy wsparcia rodziny w wychowaniu dzieci ze szczególnym uwzględnieniem środowiska szkolnego, społeczno-kulturowego. W artykule przedstawiono praktyczny wymiar koncepcji wychowania integralnego, opartej na personalizmie chrześcijańskim, realizowanej w szkołach Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich. Przedstawiono w nim konkretne rozwiązania dydaktyczno-wychowawcze, które – na gruncie uprzednio omówionych założeń teoretycznych – wspierają harmonijny rozwój ucznia w sferze intelektualnej, emocjonalnej, moralnej i duchowej.

1. Uwarunkowania integralnego rozwoju osoby

Wychowanie integralne, jako odpowiedź na współczesne wyzwania edukacyjne i społeczne, wymaga solidnych podstaw teoretycznych, które umożliwiają jego świadomą i skuteczną realizację w praktyce pedagogicznej. Temat integralnego rozwoju wydaje się być dzisiaj mniej obecny, i to nie tylko w przestrzeni edukacji czy wychowania, ale także w przestrzeni kultury jako takiej. Nie oznacza to jednak, że współczesny człowiek nie ma potrzeby rozwoju w całej pełni swego człowieczeństwa. Na przestrzeni wieków, zwłaszcza w kontekście filozofii, która od zawsze była fundamentem każdej pedagogiki, widać wyraźnie zróżnicowane spojrzenie na to zagadnienie. Aby właściwie zrozumieć sens i znaczenie tego podejścia, konieczne jest odwołanie się do kluczowych założeń antropologicznych, aksjologicznych i pedagogicznych, które stanowią fundament wychowania integralnego. Słuszne jest zatem twierdzenie Gutka (2003) zajmującego się antropologiczną podstawą pedagogiki i edukacji, który jednoznacznie podkreśla, że jaka wizja antropologiczna taka też będzie pedagogika.

Doświadczenia szkół realizujących założenia pedagogiki personalistycznej dowodzą, że pomijanie obiektywnych zasad wychowawczych, nie tylko nie sprzyja rozwojowi, lecz prowadzi do chaosu oraz osłabienia potencjału twórczego ucznia. Wychowanie,

rozumiane jako wspieranie młodego człowieka w jego integralnym rozwoju, stanowi istotny obowiązek dorosłych – zarówno nauczycieli, jak i rodziców (Śliwerski, Szkudlarek, 2009). W środowiskach wychowawczych i rodzicielskich coraz wyraźniej artykułowana jest potrzeba ochrony dzieci przed dominującym relatywizmem aksjologicznym. Wzrasta pragnienie odnalezienia prawdy o człowieku i refleksji nad istotą jego tożsamości oraz kierunkami rozwoju, jakie powinno wyznaczać wychowanie. Pojawia się tym samym fundamentalne pytanie: kim jest człowiek i jak – poprzez proces wychowania – może stawać się coraz bardziej sobą (Kraśniewska, 2021).

1.1. Rodzina jako pierwsze środowisko wychowawcze

Niewątpliwie pierwszym środowiskiem wychowawczym jest rodzina. Pomimo licznych kryzysów oraz dynamicznych i głębokich przemian społeczno-kulturowych, nadal stanowi podstawowe i pierwotne środowisko wychowawcze w życiu dziecka, odgrywając zasadniczą rolę w kształtowaniu jego emocji, postaw społecznych oraz w procesie internalizacji systemu wartości, norm i wzorców zachowania. Pedagogika rodziny uwzględnia kilka kluczowych aspektów prawa rodziny do wychowania, które jest niezbywalne i pierwotne wobec innych instytucji wychowawczych, ponieważ wynika bezpośrednio z aktu przekazywania życia oraz z wyjątkowej relacji miłości między rodzicami a dziećmi (Matyjas, 2020). W prawidłowo funkcjonującej rodzinie podstawą systemu i najważniejszą relacją w strukturze jest małżeństwo (Braun-Gałkowska, 2002, s. 11-17). Relacja ta jest szczególnie ważna, gdyż determinuje funkcjonowanie całego systemu rodzinnego. Odczuwane przez małżonków szczęście ma odzwierciedlenie w działaniu całej rodziny, w stopniu poczucia bezpieczeństwa, ogólnej satysfakcji i w zaspokajaniu potrzeb. Styl interakcji rodziców przenoszony jest na relacje z dziećmi, a także staje się wzorcem zachowań interpersonalnych dla dzieci (Świętochowski, 2014, s. 31-32). W prawidłowej rodzinie członkowie rodziny są powiązani ze sobą, ale posiadają też własną odrębność. Prawa i uczucia każdego człowieka są uznawane i respektowane. Wszystkim zależy na

rozwoju każdego z członków rodziny, odkrywaniu indywidualnych talentów i umiejętności. Rodzice potrafią ze sobą współpracować. Mają władzę, ale można też na nich polegać (Ryś, 2020).

Jednym z podstawowych warunków prawidłowego rozwoju człowieka jest zaspokojenie jego psychospołecznych potrzeb, takich jak: potrzeba bezpieczeństwa, miłości, czułości, życzliwości, potrzeba kontaktu, a także potrzeba uznania, sukcesu i nieskrępowanego działania. Potrzeba kontaktu emocjonalnego ważna jest w każdym okresie rozwojowym człowieka, jednak szczególnie silnie przejawia się w okresie dzieciństwa i młodości. Zaspokajaniu jej sprzyja postawa akceptacji dziecka przez rodziców. Rodzice okazują wówczas dziecku zainteresowanie, troskę, a przede wszystkim miłość, którą dziecko pragnie odwzajemnić. Relacja ta ma więc charakter dwustronny. Doświadczając życzliwych uczuć ze strony rodziców, dziecko czuje się bezpieczne i odnajduje swoje miejsce w rodzinie. Zaspokajana jest w ten sposób także potrzeba bezpieczeństwa, której podstawą jest kontakt emocjonalny, a wyrazem zaufanie dziecka. Zaspokojenie potrzeby kontaktu emocjonalnego stymuluje osiągnięcia rozwojowe i warunkuje prawidłowy rozwój osobowości. Konsekwencją jej zaspokojenia w dzieciństwie jest akceptacja siebie i innych oraz zdolność i umiejętność nawiązywania kontaktów międzyludzkich (Ryś, 2001, 2020). Jeśli pierwsze doświadczenia dziecka w kontaktach z osobami znaczącymi będą źródłem pozytywnych emocji, dziecko dążyć będzie do ich utrzymania. Tak więc te pierwsze kontakty rodzinne decydują o odniesieniach interpersonalnych w dalszym życiu człowieka (Ryś, Krasowska, Witerek, 2021). Prawidłowe zaspokojenie potrzeby miłości, akceptacji, szacunku prowadzi do ukształtowania się u dziecka właściwego poczucia własnej wartości, pewności siebie oraz wiary we własne siły (Ryś, 2013). Zdaniem V. Satir (2000, s. 32) osoby, które mają prawidłowe poczucie własnej wartości, cechuje: miłość, odpowiedzialność, wiara we własne siły, integralność, współczucie oraz uczciwość.

Proces wychowawczy w rodzinie ma charakter dwukierunkowy i obejmuje zarówno działania świadome, jak i niezamierzone. Rozpoczyna się on już w okresie prenatalnym, co podkreśla wagę wczesnych

faz życia dziecka. Wychowanie w rodzinie odbywa się zarówno w formie planowanej, intencjonalnej, jak i poprzez codzienne sytuacje życiowe, które – choć nie zawsze mają charakter wychowawczy w założeniu – pełnią istotną funkcję formacyjną. Obie formy, refleksyjna i spontaniczna, tworzą spójną, nierozdzieloną całość, przy czym w praktyce rodzinnej często dominuje wychowanie niezamierzone (Osewska, 2014, s. 125-139; Szymczyk, 2010, s. 71-83). Rodzina jako pierwsza wprowadza dziecko w świat kultury społecznej, wywierając fundamentalny wpływ na jego rozwój osobowościowy i społeczny. Inne grupy społeczne oraz instytucje wychowawcze – takie jak szkoła, grupy rówieśnicze, organizacje społeczne czy wspólnoty religijne – pełnią funkcję wspomagającą i uzupełniającą w odniesieniu do podstawowego wpływu rodziny (Strużyńska, 2020).

Rodzina odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu postaw. Już we wczesnym dzieciństwie w rodzinie człowiek nabywa umiejętności potrzebnych w codziennym życiu, uczy się odróżniania dobra i zła, uczy się odraczania gratyfikacji czy spostrzega różnice związane z płcią. W toku rozwoju zaczyna się także kształtowanie postaw wobec norm społecznych, norm moralnych, rozpoczyna się proces uwewnętrzniania systemu normatywnego, poszukiwania odpowiedzi na pytania o cel i sens życia, o znaczenie ludzkich relacji czy określonych wartości. Poszukiwania odpowiedzi w tym zakresie, a także podejmowanie decyzji potwierdzających lub negujących dane wartości prowadzą do coraz bardziej świadomego kształtowania się hierarchii wartości, która będzie stanowić podstawę wielu życiowych decyzji i postaw (por. np. Półtawska, 2011; Ryś, Tataj-Puzyna, 2021). Prawidłowo funkcjonująca rodzina, która jest wspólnotą miłości i solidarności, przekazuje wartości kulturowe, etyczne, społeczne, duchowe, religijne, konieczne dla rozwoju człowieka. W rodzinie dzieci poznają wartości, świat kultury, uczą się działania na rzecz innych, uczą się zaspokajania potrzeb drugiego człowieka (por. np. Mudyń, 2013; Płopa, 2008; Wałęcka-Matyja, 2022). Rodzina jest także pierwszą szkołą rozwoju moralnego i religijnego. Obserwując postawy matki i ojca wobec siebie nawzajem, wobec innych, wobec życia, choroby, cierpienia, śmierci dziecko kształtuje swój "kręgosłup moralny". Te wzorce moralne

stanowią często głęboko zapisane drogowskazy życiowe. W rodzinie kształtują się postawy szacunku dla godności własnej i drugiej osoby, dla własnej i czyjejś pracy, wysiłku, trudu. Tu człowiek uczy się podziału obowiązków, uwzględniania praw i dobra innych ludzi (por. np. Ryś, 2020). Oddziaływanie rodziny nie kończy się wraz z osiągnięciem przez dziecko samodzielności życiowej czy założeniem własnej rodziny; pozostaje aktywne i znaczące przez całe życie jednostki. Życie rodzinne stanowi bowiem trwały kontekst egzystencjalny człowieka, który wpływa na jego funkcjonowanie w różnych fazach rozwoju (Rusiak, 2014; Sozańska, 2014).

1.2. Środowisko szkolne

Obok środowiska rodzinnego, szkoła odgrywa kluczową rolę w całościowym rozwoju dziecka, uwzględniając edukację, socjalizację, wychowanie i kształtowanie wartości. W literaturze pedagogicznej szkoła przedstawiana jest jako system edukacyjny ujmowany z różnych perspektyw: funkcjonalnej, strukturalnej, kulturowej, organizacyjnej i antropologicznej. Każde z tych ujęć podkreśla inne aspekty jej funkcjonowania – od zaspokajania potrzeb uczniów, przez utrwalanie ładu społecznego, po wspieranie codziennego współtworzenia rzeczywistości edukacyjnej. Aby młody człowiek mógł realizować swoje marzenia i pasje, rozwijać siebie i swój potencjał, nieodłącznym elementem tego procesu, oprócz wielu innych czynników, jest edukacja i współdziałanie w grupach formalnych i nieformalnych. Szkoła, jako zinstytucjonalizowane środowisko wychowawcze, ma za zadanie wspierać proces budowania hierarchii wartości, rozwijać kompetencje społeczne oraz integrować działania dydaktyczne z wychowawczymi (Stepulak, 2017, s. 34-36).

Współczesna szkoła, pomimo swojej potencjalnie kluczowej roli w systemie wychowawczym, często nie realizuje w pełni przypisanych jej funkcji, zwłaszcza w zakresie wychowania, działalności kulturotwórczej oraz aksjologicznej. Obserwowalne dysfunkcje przejawiają się między innymi w utrzymującym się dystansie emocjonalnym pomiędzy nauczycielami a uczniami, zaburzeniach

w relacjach społecznych w środowisku szkolnym, w braku wystarczającej prawidłowej współpracy szkoły z rodzicami, a także w ograniczeniach instytucjonalnych, które utrudniają prowadzenie skutecznych działań wychowawczych. Dodatkowym problemem jest niewystarczające powiązanie treści programowych z rzeczywistymi potrzebami wychowawczymi uczniów. Programy nauczania często koncentrują się na transmisji wiedzy teoretycznej, zaniedbując aspekt kształtowania postaw, wartości i kompetencji społecznych. Nadmierna orientacja na osiąganie celów edukacyjnych w izolacji od celów wychowawczych osłabia funkcję szkoły jako środowiska sprzyjającego integralnemu rozwojowi ucznia. Szkoła bardzo często kreuje iluzję pewności, dostarczając wiedzy naukowej postrzeganej jako niepodważalną i gwarantującą sukces, co prowadzi do frustracji, zwłaszcza wśród wysoko wykształconych bezrobotnych młodych ludzi (Buk-Cegiełka, 2019; Musiał, 2019, 2024, also cf. Molenda, 2010; Nowak-Dziemianowicz, 2015).

Współczesne podejście do edukacji podkreśla również konieczność kształcenia nauczycieli zgodnie z zasadami tzw. dobrej praktyki, obejmującej wysoki poziom profesjonalizmu, aktualizowaną wiedzę merytoryczną, twórcze myślenie oraz zdolność adaptacji do zmiennych warunków edukacyjnych. Kluczową rolą nauczyciela jest rozwijanie u uczniów umiejętności krytycznego myślenia, co wymaga elastycznego dostosowywania stylu pracy – od podejścia autorytarnego po liberalne – adekwatnie do kontekstu dydaktycznego i indywidualnych potrzeb wychowanków. Proces ten powinien uwzględniać aktywność ucznia, jego samoocenę, aspiracje, poczucie sprawczości oraz poziom uspołecznienia. Aby system edukacji w Polsce odpowiadał dobrej praktyce, konieczne jest zintegrowane i świadome zaangażowanie wszystkich podmiotów uczestniczących w procesie edukacyjnym, w tym instytucji oświatowych, kadry pedagogicznej, uczniów oraz ich rodziców (Stepulak, 2017, s. 34-36).

Zgodnie z podstawami programowymi obowiązującymi od 1999 roku (Dz. U. 1999, nr 14, poz. 129), działalność edukacyjna szkoły opiera się na integracji trzech równorzędnych komponentów: nauczania, kształcenia umiejętności oraz wycho-

wania. Elementy te stanowią zasadnicze cele pracy nauczyciela i wychowawcy, wymagające wzajemnej koordynacji i równowagi. Wychowanie nie może być traktowane jako zadanie marginalne, lecz powinno funkcjonować w ścisłej synergii z pozostałymi obszarami działalności dydaktycznej. Komplementarność tych trzech funkcji przesądza o jakości i integralności procesu edukacyjnego (Stepulak, 2017). Integralny rozwój ucznia jest również w istotny sposób kształtowany przez czynniki psychologiczne i społeczne, takie jak motywacja wewnętrzna, inteligencja emocjonalna, wsparcie ze strony skutecznych nauczycieli oraz rówieśników. Czynniki te wspierają rozwój poznawczy, społeczny i psychiczny dzieci, wpływając bezpośrednio na ich osiągnięcia edukacyjne oraz ogólny dobrostan (Vitoria et al., 2024). Zatem integralne wychowanie staje się nie tylko środkiem rozwoju jednostki, ale także podstawą dla budowania społeczeństwa opartego na wartościach osobowych i wspólnotowych. Wychodząc z założenia, że zdolności intelektualne nie są jedynym bogactwem osoby ludzkiej, wspólnota szkolna powinna afirmować całościowy rozwój ucznia, respektując jego godność i potencjał w całej pełni. Zasadniczą misją szkoły jest przygotowanie młodych pokoleń do przejęcia odpowiedzialności za przyszłość oraz kształtowanie zdolności dzielenia się swoimi talentami dla dobra wspólnoty społecznej.

Żeby szkoła mogła skutecznie realizować swoje funkcje wobec szeroko rozumianego środowiska społecznego, powinna być postrzegana jako wspólnota osób kierujących się mądrością i kształtujących uczniów w duchu mądrości. Mądrość stanowi fundament trwałości i duchowego rozwoju wspólnoty, umożliwiając zarazem twórcze zakorzenienie w tradycji oraz jej współczesne współkształtowanie. Jedynie w warunkach właściwie rozumianej wspólnoty możliwe jest pełne zaangażowanie szkoły w wychowanie uczniów zarówno na poziomie indywidualnym, jak i społecznym (Chałas, 2018). Jeśli szkoła ma skutecznie realizować swoje funkcje wychowawcze, konieczna jest jej redefinicja jako instytucji uczącej nie tylko czym jest świat, ale również jak w tym świecie żyć z innymi – w duchu wartości, odpowiedzialności i wspólnotowości.

2. Rola Kościoła katolickiego w procesie wychowania człowieka

Nauczanie Kościoła katolickiego dotyczące wychowania w pierwszej wspólnotcie, jaką jest rodzina podkreśla, że kluczową rolę odgrywa relacja wychowawcza pomiędzy rodzicami a dziećmi. Dzieci, poprzez miłość, szacunek, posłuszeństwo dla rodziców wnoszą swój szczególny i niezastąpiony wkład w budowanie rodziny autentycznie ludzkiej i chrześcijańskiej (*Gaudium et Spes*, 48). W encyklice *Humanae Vitae* Paweł VI podkreśla fundamentalne znaczenie roli rodziców w procesie wychowania. Jako dawcy życia, mają oni najpełniejsze prawo i zarazem obowiązek wychowania swoich dzieci, będąc ich pierwszymi i najważniejszymi wychowawcami. Papież zwraca uwagę na to, że zaniedbanie tego zadania jest trudne do wyrównania przez inne instytucje. To właśnie rodzice są odpowiedzialni za tworzenie domowej atmosfery opartej na miłości oraz szacunku wobec Boga i ludzi, sprzyjającej całościowemu rozwojowi osobowemu i społecznemu dzieci (Paweł VI, 1968, nr 25). W tym kontekście rodzina zostaje określona jako „pierwsza szkoła cnót społecznych, potrzebnych wszelkim społecznościom” (Jan Paweł II, 1981). W nauczaniu Soboru Watykańskiego II, każdy członek rodziny, zgodnie ze swoim indywidualnym powołaniem, uczestniczy w dziele stopniowego budowania wspólnoty osób, przekształcając rodzinę w przestrzeń rozwijania pełni człowieczeństwa. Proces ten opiera się na wzajemnej miłości i łasce okazywanej szczególnie dzieciom, osobom starszym, chorym w codziennej służbie i solidarnym dzieleniu się dobrem (*Gaudium et Spes*, 52).

Jan Paweł II, nazywany „Papieżem Rodziny” nauczał, że wychowanie jest rzeczywistością międzyosobową, jest relacją osób, *„wychowanie jest (...) obdarzaniem człowieczeństwem – obdarzaniem dwustronnym. Rodzice obdarzają swym dojrzałym człowieczeństwem nowo narodzonego człowieka, a ten z kolei obdarza ich całą nowością i świeżością człowieczeństwa, które z sobą przynosi na świat”*. Papież podkreślał, że: *„Bezpośrednimi wychowaw-*

camy w stosunku do swoich dzieci pozostają zawsze na pierwszym miejscu rodzice (...)”. Wszyscy inni uczestnicy procesu wychowawczego działają poniekąd w imieniu rodziców, w oparciu o ich zgodę, a w pewnej mierze nawet ich zlecenie (Jan Paweł II, 1994a, nr 16). Wychowanie jest procesem, który prowadzi do etapu, gdy po osiągnięciu stopnia dojrzałości psychofizycznej, młody człowiek zaczyna «wychowywać się sam». Z biegiem lat to samowychowanie przewyższy dotychczasowy proces wychowawczy. Młody człowiek spotyka nowe osoby i nowe środowiska, nauczycieli i kolegów w szkole, którzy mają na niego wpływ wychowawczy, dodatni albo ujemny. Pomimo to, wychowanie w rodzinie pozostaje nadal w orbicie swych egzystencjalnych korzeni, nawet jeśli młody człowiek odchodzi we własnym kierunku (tamże).

W adhortacji *Familiaris Consortio* Jan Paweł II wskazuje, że rodzina chrześcijańska stanowi pierwszą i podstawową wspólnotę odpowiedzialną za przekazywanie Ewangelii osobie ludzkiej, która znajduje się w nieustannym procesie rozwoju. Jej zadaniem jest towarzyszenie człowiekowi w dojrzewaniu do pełni człowieczeństwa i dojrzałości chrześcijańskiej, realizowanym poprzez stopniowe wychowanie i katechezę (Jan Paweł II, 1981, nr 2). Papież podkreśla również, że prawo i obowiązek wychowania dzieci wynika z pierwotnego powołania małżonków do współpracy w dziele stwórczym Boga. Rodzice, dając życie nowej osobie z miłości i dla miłości, zobowiązują się jednocześnie do wspierania jej rozwoju w kierunku pełni człowieczeństwa (Jan Paweł II, 1981, nr 36).

Zgodnie z nauczaniem *Katechizmu Kościoła Katolickiego* (1994), podstawowym obowiązkiem chrześcijańskich rodziców, wynikającym z ich roli jako dawców życia, jest wychowanie dzieci. Rodzina powinna stanowić przestrzeń, w której dziecko stopniowo rozwija cnoty moralne oraz nabywa umiejętności niezbędne do osiągnięcia prawdziwej wolności, takich jak panowanie nad sobą, zdolność do wyrzeczeń i zdrowego osądu (KKK, 1994, nr 2223). We wczesnym okresie życia dzieci wyrazem miłości rodziców jest ich troska o rozwój dziecka, zarówno w wymiarze materialnym, jak i duchowym, realizowana poprzez codzienną

obecność, uwagę i zaspokajanie potrzeb (KKK, 1994, nr 2228). Z kolei w okresie dojrzewania coraz większe znaczenie ma wspieranie dziecka w kształtowaniu dojrzałego rozumienia wolności oraz odpowiedzialnego korzystania z rozumu (KKK, 1994, nr 2228). Młody człowiek powinien uczyć się podejmowania decyzji oraz realizacji zadań życiowych w duchu zaufania do rodziców, chętnie korzystając z ich rad i doświadczeń (KKK, 1994, nr 2230).

Współczesne wyzwania, jakie niesie ze sobą kolejna dekada XXI wieku, wyraźnie wskazują na potrzebę intensyfikacji działań zmierzających do rozwijania edukacji integralnej, zwłaszcza w szkołach katolickich. Jak podkreślał Jan Paweł II (1994b), Kościół katolicki nie może ograniczać się wyłącznie do formacji intelektualnej młodego pokolenia, ale powinien angażować się w jego pełną, integralną formację obejmującą wszystkie wymiary osoby ludzkiej.

2.1. Model wychowania personalistycznego

Na przestrzeni dziejów powstało i wciąż powstaje wiele różnorodnych koncepcji pedagogicznych, z których każda stara się wyrazić własne rozumienie wychowania w kontekście antropologicznym, kulturowym czy aksjologicznym. Szczególne miejsce wśród tych ujęć zajmuje personalizm, który podkreśla godność osoby ludzkiej jako fundament procesu wychowawczego. W nurcie tym odnaleźć można liczne wybitne postacie polskiej myśli pedagogicznej, takie jak Czesław Bartnik (1995) czy Wincenty Granat (2006), których dorobek naukowy stanowi cenne źródło inspiracji dla nauczycieli i wychowawców. Spośród personalistów to Jan Paweł II formułuje jedną z najgłębszych i zarazem najprecyzyjniejszych definicji wychowania, łącząc refleksję filozoficzną z doświadczeniem duszpasterskim oraz pedagogicznym. Jego ujęcie wychowania jako procesu prowadzącego osobę ku pełni człowieczeństwa, wolności i odpowiedzialności, pozostaje wciąż aktualnym i doniosłym punktem odniesienia dla współczesnej pedagogiki personalistycznej (za: Starnawski, 2020). W wymiarze teoretycznym koncepcja pedagogii osoby Jana Pawła II korzeniami sięga do uprawianej

przez niego filozofii personalistycznej, która czerpie z tomizmu i fenomenologii¹ (Wojtyła, 2021)². Człowiek, jako osoba, poznając samego siebie doświadcza własnej wartości w dialogu z sobą, z innymi osobami i z Bogiem. Osoba posiada zdolność do miłości, jest wolna w wyborach i cechuje ją podmiotowość wobec prawa (Rynio, 2004). Wyposażona w sumienie jest otwarta na wartości, normy i powinności moralne. Osoba jest zdolna do moralnego urzeczywistniania siebie w odniesieniu do Absolutu. Posiada pełną możliwość „bycia sobą”. Osiąga to w wymiarze społeczno-kulturowym przez dialog, pracę, uczestnictwo w dobru wspólnym (tamże).

W swoim nauczaniu Jan Paweł II (1994), wskazuje na fenomen „wychowania integralnego”, które zmierza do „bycia człowiekiem” we wszystkich wymiarach: osobowym, etycznym, społecznym, kulturowym i religijnym. Człowiek, zdaniem Papieża, odpowiada w sumieniu za kształt własnego życia. Powinien zatem całkowicie wejść w proces wychowania, a następnie „samowychowania”. Ważna jest więc formacja sumienia, o której mówi Katechizm Kościoła Katolickiego (KKK, 1994, nr 1776n). Według Wojtyły (1969) człowiek jest „zadany samemu sobie”. Ma więc moralny obowiązek systematycznie „uprawiać” swoją naturę (*bios*), rozwijać zdolności poznawcze (*logos*), pogłębiać postępowanie moralne (*ethos*) poprzez otwarcie się na uniwersalne wartości duchowe: prawdę, dobro, piękno. Tajemnica osoby ludzkiej powinna przejawiać się w zdrowej osobowości. Ideał dojrzałej osobowości to człowiek wezwany i zadany samemu sobie. Jest to człowiek ciągle doskonalący się wewnętrznie, by godnie żyć i odpowiedzialnie korzystać z wolności. Ma on swoim życiem budować cywilizację życia, prawdy i miłości, będąc przy tym dla innych bezinteresownym darem. Człowiek bowiem stale powinien przekraczać samego siebie, a miarą jego rozwoju jest nieskończoność (por. także: Rynio, 2004).

W procesie wychowania szczególne znaczenie należy przypisać koncepcji „antropologii adekwatnej”, stanowiącej filozoficzne ujęcie osoby ludzkiej zaproponowane przez Karola Wojtyłę, krakowskiego filozofa i autora fundamentalnego dzieła *Osoba i czyn* (Wojtyła, 1969). Podejście to zakłada, że człowiek nie jest jedynie bytowym faktem biologicznym czy psychologicznym, lecz osobą, której istotowym wymiarem jest „stawanie się” poprzez wolne i świadome czyny. W odróżnieniu od innych bytów przyrody, człowiek nie tylko podlega procesom rozwoju, lecz sam aktywnie uczestniczy w ich kształtowaniu, jest podmiotem własnego dojrzewania osobowego i moralnego. Transcendowaniu osoby w czynie towarzyszy więc przeżycie sprawczości (Wojtyła, 2021). Antropologia adekwatna Wojtyły uwydatnia tym samym centralną rolę człowieka jako bytu samostanowiącego, który poprzez akty wolnej woli wchodzi w relację z dobrem i złem moralnym. Rzeczywistość osoby jest nierozdzielnie związana z rzeczywistością etyczną – osoba ludzka konstytuuje się bowiem w odniesieniu do wartości moralnych, które urzeczywistnia w działaniu. Człowiek staje się tym, kim jest, poprzez to, co czyni i w tym sensie jego rozwój ma charakter wewnętrzny, wolitywno-osobowy. Nie sposób rozważać tej koncepcji w oderwaniu od chrześcijańskiego fundamentu myśli Wojtyły, głęboko zakorzenionego w teologii katolickiej. Związek ten nie ogranicza jednak jej uniwersalności – przeciwnie, uwypukla transcendentalny wymiar osoby ludzkiej i jej godności, który pozostaje kluczowy zarówno w refleksji antropologicznej, jak i pedagogicznej (Wojtyła, 2021; por. także: Mruszczyk, 2010).

Możliwość integralnego rozwoju osoby ucznia stała się inspiracją dla osób świeckich do poszukiwania takiego modelu szkoły, w której można by realizować edukację i wychowanie w oparciu o antropologię mającą swoje korzenie w personalizmie chrześcijańskim.

1 Dla św. Tomasza osoba stanowi najdoskonalszy wyraz bytu. Akwinata przyjmuje koncepcję antropologicznego hylemorfizmu, określając osobę jako to, co jest najdoskonalsze w całej naturze (*persona significat id quod est perfectissimum in tota rerum natura*). Przy czym podkreśla, że człowiek jest jednością, bytem całościowym (Stokłosa, 2001).

2 Źródła dzieła Wojtyły tkwią w dwóch wielkich tradycjach filozoficznych. Z jednej strony jest to tomizm, z drugiej – fenomenologia. Właśnie od doświadczenia człowieka wychodzi Wojtyła, pisząc już w pierwszych słowach książki *Osoba i czyn*: „Studium niniejsze powstaje z potrzeby obiektywizacji w dziedzinie tego wielkiego procesu poznawczego, który można określić u podstaw jako doświadczenie człowieka”. Tomizm dla Wojtyły dawał stabilność i niezmienność osobie ludzkiej. Dlatego przysługuje jej fundamentalna godność i transcendencja. Metoda fenomenologiczna mogła z kolei dowartościować doświadczenia, przeżycia i uczucia ludzkie, które miały charakter dynamiczny (tamże).

3. Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich i jego wizja pedagogiczna w wychowaniu dzieci i młodzieży

Wejście w życie ustawy o stowarzyszeniach (Dz. U. 1989 Nr 20 poz. 104), dało różnym grupom i wspólnotom możliwość założenia organizacji oświatowej, powołanej dla realizacji celów edukacyjnych jako organ prowadzący szkoły i przedszkola³. Ustawa o systemie oświaty (Dz. U. z 2024 r. poz. 750, 854, 1473 i 1933), dała możliwość działalności publicznych szkół i przedszkoli, finansowanych z dotacji oświatowej, a prowadzonych przez podmioty nie samorządowe⁴. Założone wówczas Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich, jako misję swojego działania przyjęło integralny rozwój osoby. Fundamentem integralnego rozwoju człowieka w szkołach prowadzonych przez Stowarzyszenie jest personalizm chrześcijański, a główną zasadą działania jest uszanowanie prymatu osoby nad działaniem. W szkole formacja osoby realizowana jest na zasadzie pomocniczości⁵ (Dobek, 2008). Subsydiarność (ogół działań na rzecz otoczenia społecznego) jest zgodna ze stanowiskiem Kościoła katolickiego, według którego to rodzice powinni mieć możliwie jak największą władzę i odpowiedzialność w zakresie wychowania swoich dzieci (Jan Paweł II, 1994b). Rodzice powinni w swym podstawowym założeniu i w celach edukacyjnych, uwzględniać rozwój całej osoby wychowanka. Misję tę może uzupełnić w sposób szczególny szkoła katolicka, która zgodnie z nauczaniem soborowym, wypełnia zadanie obecności Kościoła katolickiego w szkolnictwie. W świetle Konstytucji „*Lumen Gentium*” (Sobór Watykański II, 1964). „*Gaudium et spes*” (Sobór Watykański II, 1965b) wpisuje się w obszerniejszą rzeczywistość chrześcijańskiego wychowania, opracowanego dokładnie w Deklaracji soborowej „*Gravissimum educationis*” (Sobór Watykański II, 1965a).

Poprzez posługę nauczycieli dających świadectwo wiary szkoła powinna dążyć do realizacji celów duchowych i prawdziwie humanistycznej formacji. W szczególny sposób szkoła katolicka powinna formować transcendentny charakter osoby ludzkiej, kształtować dojrzałe sumienie, dążyć do przygotowania wychowanków do sprostania wyzwaniom współczesności, przy zachowaniu poszanowania osobowej godności i podmiotowości w życiu społecznym. Szkoła katolicka stara się pomagać uczniom kształtować życie w prawdzie i sprawiedliwości, aby mogli dojść do dojrzałości w wierze (Płaziński, 2019). W wychowaniu integralnym istotne jest pierwszeństwo osoby nad rzeczą, etyki nad techniką, bycia nad posiadaniem i miłosierdzia nad sprawiedliwością. Jan Paweł II również zwraca na to uwagę za swoim wielkim poprzednikiem Pawłem VI wskazując ważność i pierwszeństwo etyki przed techniką, która leży w prymacie osoby w stosunku do rzeczy, a także w pierwszeństwie ducha wobec materii. Wymaga to określonej wiedzy filozoficznej i teologicznej (w kluczu encykliki *Redemptor hominis* (1979), a także *Fides et ratio* (1998) od nauczycieli, a nawet od uczniów. Praktyka edukacji i wychowania potrzebuje bowiem fundamentu, czyli solidnej podstawy teoretycznej, jak to już wielokrotnie przebadano (por. Gutek, 2003).

3.1. Realizacja działalności wychowawczej Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich w praktyce

W działalności wychowawczej Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich (SPSK) kluczową rolę odgrywa integralna i personalistyczna wizja osoby ludzkiej, zakorzeniona w antropologii Karola Wojtyły – Jana Pawła II – oraz innych przedstawicieli polskiego personalizmu chrześcijańskiego. W odróżnieniu od innych nurtów personalizmu, wizja ta czerpie swą tożsamość z objawionej prawdy o człowieku i jego powołaniu do

3 W styczniu 1991 roku Sąd zarejestrował Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich z siedzibą w Częstochowie. Stowarzyszenie to było pierwszą katolicką organizacją oświatową zarejestrowaną po upadku systemu komunistycznego. Prawna możliwość utworzenia szkoły pojawiła się dopiero po wejściu w życie Ustawy o systemie oświaty we wrześniu 1991 r.

4 Założone wówczas Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich nieustannie rozwija swoją działalność i obecnie, w roku 2025, prowadzi 122 szkoły i przedszkola w 10 województwach.

5 Zasada pomocniczości (subsydiarności, subsydiarność, z łac. *subsidium* ‘pomoc, wsparcie, siły rezerwowe’) – zasada mówiąca o tym, że każdy szczebel władzy powinien realizować tylko te zadania, które nie mogą być skutecznie zrealizowane przez szczebel niższy lub same jednostki działające w ramach społeczeństwa.

świętości, co znajduje wyraz zarówno w dokumentach Magisterium Kościoła, jak i w aktualnych ujęciach naukowych (por. Geneja-Pietrzak, 2019; Michalski, 2021; Mruszczyk, 2010; Wojtyła, 2021).

Antropologia integralna, która stanowi fundament podejścia pedagogicznego Stowarzyszenia, nie ogranicza się do perspektywy filozoficznej czy psychologicznej – choć obie są istotne i wzajemnie się uzupełniają – ale obejmuje również wymiar teologiczny, zakorzeniony w Objawieniu oraz nauczaniu Kościoła katolickiego. Taka synteza pozwala na ukazanie człowieka jako istoty cielesno-duchowej, obdarzonej godnością i powołaniem do życia we wspólnocie oraz do realizacji pełni człowieczeństwa. Z tej koncepcji wynika również określona wizja małżeństwa i rodziny, prezentowana uczniom w duchu nauczania zawartego m.in. w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* (por. KKK 2201-2233).

Na gruncie powyższych założeń Stowarzyszenie realizuje personalistyczny model wychowania, który znajduje swój konkretny wyraz w statutach placówek oświatowych oraz w praktyce dydaktyczno-wychowawczej. Celem tego modelu jest wspieranie integralnego rozwoju ucznia w wymiarze cielesnym, psychicznym, społecznym, kulturowym, moralnym i duchowym – w ścisłej współpracy nauczycieli, wychowanków oraz rodziców. Integralna wizja wychowania przyjmuje strukturę pięciu podstawowych płaszczyzn formacyjnych, które wzajemnie się przenikają i wspólnie tworzą spójną koncepcję kształtowania osoby ludzkiej. Są to: (1) formacja fizyczna, (2) formacja społeczna, (3) formacja kulturowa, (4) formacja moralna oraz (5) formacja duchowa.

3.1.1. Płaszczyzna formacji fizycznej

Płaszczyzna formacji fizycznej, realizowana jest w działalności wychowawczej Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich poprzez kształtowanie w świadomości uczniów, iż życie i zdrowie fizyczne są cennymi darami powierzonymi nam przez Boga. Także poprzez troskę o życie i zdrowie fizyczne własne i innych, uwzględniając potrzeby nie tylko własne, ale drugiego człowieka oraz dobra wspólnego. Następnie poprzez formację fizyczną, której celem jest integralny rozwój uwzględniający dbałość o fizyczny rozwój

ucznia. Zajęcia sportowe oraz zawody organizowane przez szkołę mają rozbudzić w uczniach potrzebę podejmowania aktywności fizycznej i zdrowej rywalizacji sportowej dla zapewnienia harmonijnego rozwoju ucznia. Formacja fizyczna człowieka znajduje swoje podstawy w personalistycznej koncepcji antropologicznej Jana Pawła II. W swoim nauczaniu papież konsekwentnie ukazywał sport nie tylko jako formę aktywności fizycznej, lecz jako integralny element rozwoju osoby ludzkiej, obejmujący wymiary ontologiczny, antropologiczny, aksjologiczny oraz teologiczno-etyczny. W tej perspektywie sport jawi się jako przestrzeń realizacji powołania człowieka do pełni człowieczeństwa poprzez harmonijną formację ciała i ducha. Refleksja Jana Pawła II, zakorzeniona w nauczaniu Soboru Watykańskiego II i pogłębiona osobistym doświadczeniem sportowym oraz duchowym, nadaje kulturze fizycznej rangę wartości duchowej i egzystencjalnej, sytuując ją w kontekście integralnego wychowania (por. Dziubiński, 2017; Kowalczyk, 2010; Seul, 2017; Szymczyk, 2012).

Katechezy papieskie dotyczące teologii ciała stanowią istotny punkt odniesienia dla chrześcijańskiej antropologii sportu, w której ciało ludzkie zostaje wprowadzone w sferę najwyższych wartości chrześcijańskich, w sferę sacrum. Papież, podkreślał jedność ciała i ducha, wskazywał, że sport – jeśli uprawiany w duchu szacunku dla reguł i godności osoby – może przyczynić się do budowy społeczeństwa, gdzie wyżej ceni się spotkanie niż konflikt, uczciwe współzawodnictwo niż zacieklą konfrontację, przestrzegając przed dehumanizacją sportu. Jan Paweł II postrzegał sport jako narzędzie budowania wspólnoty opartej na solidarności i dialogu, w której sportowa rywalizacja zastępuje społeczne konflikty. Uczciwe współzawodnictwo staje się wyrazem szacunku dla godności osoby ludzkiej i wspólnego dobra. Oderwany od wartości personalistycznych, sport traci swój wychowawczy i etyczny wymiar, a człowiek przestaje być jego podmiotem, stając się środkiem do celu (por. Seul, 2017). W 2004 roku, chcąc instytucjonalnie podkreślić znaczenie sportu w duszpasterskiej misji Kościoła, Papież powołał do życia watykański departament sportu. W opublikowanym wówczas oświadczeniu uznano, że „sport jest nowym polem

działania Kościoła, a także częścią kultury i nieodłącznym elementem rozwoju człowieka w służbie pokoju i braterstwa (Oroń, 2024).

Zdaniem Jana Pawła II wysiłek fizyczny, w tym sport, wzmacnia nie tylko możliwości fizyczne, ale także zdolności intelektualne, jak i duchowe dzieci i młodzieży. Uprawianie sportu może pomóc w odkryciu potencjału każdego dziecka. Sport jest okazją do pracy nad swoim rozwojem, któremu towarzyszy wsparcie rodziców, wychowawców, trenera. Jest to swoiste zmaganie ukierunkowane na ćwiczenie uwagi, ale także wychowanie woli i cierpliwości (za: Rochowicz, 2019)⁶. Służą temu między innymi rozgrywki w piłce nożnej dla wszystkich chętnych uczniów szkół Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich. Dodatkowym walorem jest zasięg rozgrywanych eliminacji, który obejmuje uczniów z wielu szkół Stowarzyszenia. Dodatkowo w ramach tak rozumianego sportu SPSK organizuje między innymi rajdy rowerowe, a także wszelkiego rodzaju gry terenowe⁷.

3.1.2. Płaszczyzna formacji społecznej

Płaszczyzna formacji społecznej, realizowana jest w działalności wychowawczej SPSK poprzez kształtowanie dojrzałości społecznej wychowanków, a także przez formowanie postawy szacunku wobec każdego człowieka. Nauka poszanowania godności każdej osoby dokonuje się poprzez uczenie wrażliwości na potrzeby bliźniego oraz odpowiedzialności za siebie i innych. Akcentuje się pracę nad samodzielnością ucznia w dążeniu do dobra oraz prowadzi się formację do prawdziwej miłości rozumianej jako służba na rzecz innych. Ważna jest współpraca z rodziną jako pierwszym wychowawcą swoich dzieci wraz z domem rodzinnym, który jest miejscem kształtowania cnót będących fundamentem płaszczyzny społecznej. W duchu miłości oraz odpowiedzialności instytucja

szkoły ukierunkowuje działalność wychowawczą na formowanie postawy posłuszeństwa wobec rodziców i osób sprawujących władzę. Okres edukacji szkolnej stanowi dla wychowanków czas stopniowego odkrywania oraz internalizacji wartości dobra wspólnego, reprezentowanego przez podstawowe wspólnoty życia społecznego, takie jak rodzina, klasa szkolna, szkoła, naród (Ojczyzna) oraz wspólnota kościoła. W trakcie niemal dwudziestosiedmioletniego pontyfikatu, Jan Paweł II uczynił problematykę godności osoby ludzkiej jedną z głównych osi swojego nauczania, co szczególnie wyraźnie wybrzmiało w encyklice *Evangelium Vitae* (1995). Papież nieustannie akcentował fundamentalne znaczenie chrześcijaństwa jako nośnika wartości antropologicznych, wskazując na transcendentny wymiar ludzkiego istnienia i inhereentną wartość człowieczeństwa. W tym kontekście wzywał wierzących do jednoczenia się wokół osoby Chrystusa, który poprzez swoją obecność i działanie nadaje człowiekowi nie tylko godność chrześcijańską, lecz także potwierdza jego autentyczne człowieczeństwo. Jan Paweł II podkreślał, że jedynie poprzez życie w autentycznej relacji ze Stwórcą jednostka może w pełni uświadomić sobie swoją niepowtarzalność i wynikającą z niej godność, a także realizować człowieczeństwo w postawie służby na rzecz drugiego człowieka. Odwołując się do konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* (1964) oraz innych dokumentów Soboru Watykańskiego II, papież wskazywał, iż uczestnictwo wiernych w królewskim posłannictwie Chrystusa umożliwia im odkrywanie i urzeczywistnianie godności wypływającej z Bożego powołania, określanej jako „królewskość”. Owa godność przejawia się w gotowości do służenia innym na wzór samego Chrystusa (por. Sadowski, 2010, s. 269-342). Z tego względu nauczanie papieskie stanowi jeden z kluczowych elementów programowych szkoły, której zadaniem jest zmieniać świat „od we-

6 Podczas pielgrzymki Ojca Świętego do ojczyzny w dniu 6 czerwca 1999 roku w Elblągu, zwracając się do sportowców, powiedział: „Każdy rodzaj sportu niesie z sobą bogaty skarb wartości, które zawsze trzeba uświadamiać, aby móc je urzeczywistnić. Ćwiczenie uwagi, kształtowanie woli, wytrwałości, odpowiedzialności, znoszenie trudu i wierność obowiązkom – to wszystko należy do cnót sportowca. Zachęcam was, młodych sportowców, abyście żyli zgodnie z wartościami, abyście w życiu byli zawsze ludźmi prawymi, uczciwymi i zrównoważonymi, ludźmi, którzy budzą zaufanie i nadzieję”. (Za: <https://www.kurier-ilawski.pl/opinie/Rochowicz-Sport-i-wartosci-w-zyciu-Karola-Wojtyly-/5499> (dostęp: 8.01.2025)).

7 Przykładem może być corocznie organizowany Rajd im. błogosławionego Stefana Kardynała Wyszyńskiego rozgrywany na Bachledówce, w miejscu związanym z obecnością Prymasa Wyszyńskiego, a także Karola Wojtyły. Głównym celem rajdu jest kształtowanie wartości i postaw kształtowanych przez Prymasa Tysiąclecia odnoszących się do aktywnego stylu życia, wzmacnianie więzi rówieśniczych i integracja uczestników.

wnątrz”, tzn. wychowywać ludzi w duchu Ewangelii. Szkoła katolicka aktywnie uczestniczy w duchowym rozwoju ucznia, stwarzając przestrzeń dla twórczego zakorzenienia w tradycji również poprzez udział w uroczystościach związanych z patronem szkoły. Warto podkreślić, że nadanie szkole imienia świętego patrona jest okazją do współdziałania szkoły z władzami lokalnymi, parafią. Szczególnym akcentem nadania szkole imienia, jak i poświęcenia szkolnego sztandaru jest obecność księdza Biskupa z diecezji, w której znajduje się szkoła, co jeszcze bardziej podkreśla wyjątkowość chwili zarówno dla dzieci, jaki i ich rodziców oraz całej lokalnej społeczności.

3.1.3. Płaszczyzna formacji kulturowej

Płaszczyzna formacji kulturowej, realizowana jest w działalności wychowawczej SPSK poprzez kształtowanie rozwoju intelektualnego i doświadczenia przez uczniów świata kulturowego. Troska o rozwój intelektualny, to rzetelny przekaz wiedzy oraz kształcenie umiejętności uczniów w świadomym podejmowaniu działań wymagających systematycznego wysiłku intelektualnego. To także rozwijanie zdolności twórczych oraz myślenia analitycznego i syntetycznego. To przede wszystkim uwrażliwianie uczniów na prawdę, dobro i piękno. Kultura stanowi dynamiczny i integralny aspekt procesu wychowania człowieka, w którym szczególne znaczenie przypisuje się miłości i pracy. Wychowanie realizowane w obrębie kultury i poprzez kulturę ma na celu wyposażenie człowieka w system symboli, norm, wzorów postępowania oraz wartości, które umożliwiają mu świadome uczestnictwo w życiu społecznym i duchowym. W *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (1965b) Ojcowie Soboru Watykańskiego II podkreślili „wielkie znaczenie” literatury i sztuki w życiu człowieka. Dokument ten w sposób jednoznaczny ukazuje kulturę jako istotny wymiar ludzkiej egzystencji, który poprzez twórczość artystyczną wyraża i pogłębia sens człowieczeństwa.

W *Liście do Artystów* (1999) Jan Paweł II stwierdził: „Zadaniem każdego człowieka jest być twórcą własnego życia: człowiek ma uczynić z niego arcydzieło sztuki”

(nr 2). Papież, sam będący poetą i aktorem, wielokrotnie akcentował znaczenie twórczości artystycznej oraz rolę, jaką odgrywają artyści w społeczeństwie. W jego ujęciu, artyści – podobnie jak naukowcy, technicy, nauczyciele czy rodzice – pełnią ważną funkcję wychowawczą, gdyż poprzez swą twórczość wspierają rozwój człowieka i społeczeństwa. Sztuka wychowania, jak wskazuje Ojciec Święty, stanowi szczególną formę działalności artystycznej, wymagającej zarówno intuicji, jak i oddania wartościom. Za fundamentalny element twórczości uważał „twórczą intuicję” artysty, która umożliwia mu spotkanie z tajemnicą rzeczywistości poprzez doświadczenie piękna świata. W tym sensie sztuka może wspomagać misję Kościoła i pełnić funkcję *praeparatio evangelica* – przygotowania do Ewangelii – zarówno dla samego artysty, jak i dla całej kultury (tamże).

Wychowanie integralne realizowane w szkołach katolickich obejmuje zatem nie tylko przekaz wiedzy, ale również wszechstronny rozwój zdolności ucznia – zwłaszcza tych, które predestynują go do przyszłej aktywności zawodowej. W tym kontekście istotną rolę odgrywa formowanie wrażliwości estetycznej i społecznej, otwartości na transcendencję oraz systematyczne wychowanie religijne, oparte na krytycznej refleksji nad kulturą. Program wychowawczy szkół SPSK zakłada, że kontakt ucznia z kulturą powinien uwidaczniać jej etyczny wymiar. Odkrycie przez młodego człowieka moralnego znaczenia kultury może prowadzić do pogłębienia jego życia duchowego oraz do osiągnięcia wolności moralnej, możliwej jedynie poprzez ukierunkowanie na wartości absolutne. Z tego względu w pracy z dziećmi i młodzieżą kładzie się nacisk na różnorodne formy obcowania z kulturą i sztuką – zarówno w charakterze odbiorcy, jak i twórcy. Troską wychowawczą objęte są więc działania teatrów szkolnych, chórów, zespołów muzycznych i artystycznych, redakcji uczniowskich, kół oraz warsztatów plastycznych. Szkoły SPSK dokładają wszelkich starań, by zapewnić uczniom dostęp do autentycznych form kultury i sztuki zarówno w przestrzeni szkolnej, jak i poza nią. Uczeń ma możliwość poznawania znaczenia kultury także poprzez bezpośredni z nią kontakt oraz refleksję nad jej wartością i przesłaniem⁸.

8 Prowadzone są w szkołach Stowarzyszenia warsztaty aktorskie, przeglądy teatralne. Dzieci i młodzież uwrażliwiane są na wartości kulturowe zawarte w literaturze klasycznej poprzez między innymi takie zajęcia jak „Literatura z duchem” prowadzone przez zawodowych aktorów.

3.1.4. Płaszczyzna formacji moralnej

Płaszczyzna formacji moralnej realizowana jest w działalności wychowawczej SPSK poprzez rozwijanie umiejętności odróżniania dobra od zła – działań służących rozwojowi człowieka, od działań wpływających na niego destrukcyjnie. Pomocą w tym jest odkrywanie rzeczywistości sumienia i jego zależności od Boga oraz formację sumienia wraz z nauką analizowania własnych zachowań według Dekalogu i Błogosławieństw. Ważne jest również rozbudzanie dociekliwości poznawczej ukierunkowanej na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna, a także zakorzenienie w postawie wychowanków wartości moralnych i etycznych, w celu realizowania ich w życiu codziennym. Ważnym zadaniem dla szkół Stowarzyszenia jest indywidualne podejście do każdego ucznia, tak aby edukacja i wychowanie było niepowtarzalną ścieżką na drodze jego rozwoju. Dlatego też został przygotowany program wychowawczo-formacyjny „Persona”. Opiera się on na założeniach tutoring, koncentrując się jednak nie tylko na rozwoju edukacyjnym, ale także na rozwoju osobowym ucznia. W programie uczeń ma możliwość wyboru nauczyciela, z którym będzie indywidualnie pracował nad swoim rozwojem. Pomocą w tym względzie przygotowane są „Indeksy Rozwoju Osobowego”, które stają się swoistym notatnikiem do pracy nad sobą. Niezwykle istotną sprawą dla realizacji programu „Persona” jest stała formacja szkoleniowo warsztatowa dla nauczycieli tzw. promotorów, którzy towarzyszą i promują uczniów w pracy nad ich własnym rozwojem.

Kwestia sumienia zajmuje centralne miejsce w moralnym nauczaniu Jana Pawła II, stanowiąc jeden z kluczowych tematów jego refleksji antropologiczno-etycznej. Szczególnie obszernie zagadnienie to zostało rozwinięte w encyklice *Veritatis splendor* (1993), gdzie Papież ukazuje sumienie w jego nierozdzielnej relacji do prawdy i wolności. Dokument ten stanowi odpowiedź na współczesny kryzys moralny, będący pochodną głębszego kryzysu sumienia, który przejawia się m.in. relatywizmem norm i utratą zdolności odróżniania dobra od zła (por. Pokrywka, 2001). Jan Paweł II podkreśla, że sumienie, aby mogło właściwie pełnić

swoją funkcję, musi być nieustannie formowane w prawdzie. Wynika to z jego wewnętrznej struktury – sumienie bowiem nie jest instancją w pełni dojrzałą i niezawodną, lecz zdolnością wymagającą kształtowania (Jan Paweł II, 1993, nr 62). Z tego względu należy brać pod uwagę możliwość błędnych osądów moralnych, powstałych wskutek wpływu czynników zewnętrznych, takich jak środowisko społeczne, kultura czy dezinformacja medialna. Prawo człowieka do postępowania zgodnie z własnym sumieniem musi być rozumiane równoległe z obowiązkiem jego kształtowania w odniesieniu do prawdy obiektywnej. Formowanie sumienia jest obowiązkiem każdego człowieka, jednak w sposób szczególny dotyczy ludzi młodych, dla których jest ono elementem niezbędnym w procesie samowychowania (tamże, nr 63-66). Moralne dojrzewanie dokonuje się w konkretnych okolicznościach społecznych, dlatego odpowiedzialność za ten proces spoczywa nie tylko na jednostce, ale również na rodzinie, szkole, wspólnocie religijnej, a także na przedstawicielach świata kultury, nauki, polityki i mediów (Jan Paweł II, 1993, nr 87-89).

Praca na tym obszarze jest szczególnie ważna i dlatego w zdecydowanej większości Stowarzyszenie opiera się na nauczaniu Kościoła, a zwłaszcza nauczaniu Jana Pawła II, który wielokrotnie między innymi w encyklice *Ewangelium vitae* (1995) podkreślał, że należy nieustannie i pilnie, i niejako wciąż na nowo odkrywać wartości ludzkie i moralne, które należą do samej istoty i natury człowieka. Jest to, zdaniem Papieża, odkrywanie prawdy o człowieku, o jego wyjątkowości i godności. Ojciec św. podkreśla, że te fundamentalne wartości „żadna jednostka, żadna większość, ani żadne państwo nie mogą tworzyć, zmieniać, ani niszczyć, ale które winny uznać, szanować i umacniać” (Jan Paweł II, 1995).

Podczas wakacji realizowane są autorskie programy „W poszukiwaniu tożsamości – na tropach własnego serca” (Kraśniewski, 2016). Zajęcia koncentrują na odkrywaniu, doświadczaniu i odbudowywaniu wizji samego siebie jako osoby z uwzględnieniem tożsamości męskiej i żeńskiej, jako chłopak lub jako dziewczyna. Program przebiega w procesie warsztatów podzielonych na cztery części: I. Trening intelektu – „poznaj samego siebie”; II. Trening woli

– „tam gdzie rządzą moje żądze, tam niestety ja nie rządzę”; III. Trening serca – „serce ma swoje racje, których rozum nie zna”; IV. Trening relacji – „nikt nie jest samotną wyspą”.

3.1.5. Płaszczyzna formacji duchowej

Formacja duchowa ucznia w szkołach SPSK obejmuje wielowymiarowy proces kształtowania osoby ludzkiej w jej relacji z Bogiem, z samym sobą oraz z innymi ludźmi. Kluczowe elementy tej formacji to odkrywanie wiary jako daru otrzymanego w sakramencie chrztu świętego, stanowiącego fundament chrześcijańskiej tożsamości oraz interpretowanie wydarzeń życia osobistego w świetle tej wiary. Doświadczenie Boga jako miłującego Ojca, którego bezwarunkowa miłość do każdego człowieka staje się źródłem nadziei i podstawą do dawania świadectwa chrześcijańskiej miłości. To wychowanie do życia wiarą jako dynamicznej, osobowej relacji z Bogiem żywym oraz aktywnego uczestnictwa w życiu sakramentalnym wspólnoty Kościoła. To także towarzyszenie uczniowi w odkrywaniu głębi własnego serca jako centrum osoby ludzkiej i miejsca spotkania z Transcendencją. To praca nad rozwijaniem zdolności do tworzenia autentycznych i trwałych relacji interpersonalnych oraz osobistych relacji z Bogiem. To również wychowanie do miłości, rozumianej jako bezinteresowny dar z siebie, w duchu chrześcijańskiej antropologii personalistycznej. Ważnym wydarzeniem pogłębiającym życie duchowe uczniów szkół SPSK jest peregrynacja relikwii błogosławionego Carlo Acutisa. Jego świadectwo życia wiarą i Eucharystią, a także ewangelizacja przez Internet, wskazuje drogę życia dla młodych ludzi. Nawiedzenie relikwii jakie dokonuje się w każdej szkole SPSK daje możliwość bezpośredniego spotkania z błogosławionym Carlem każdemu uczniowi. Formacja ta, odnosząca się do integralności osoby ludzkiej, w szczególności jej wymiaru religijnego i duchowego, stanowi istotny komponent całościowego rozwoju. Odnosi się bowiem do podstawowych kategorii egzystencjalnych, takich jak sens życia, hierarchia wartości, dążenie do doskonałości moralnej oraz świętości. Wymiar duchowy jako fundamentalny dla rozwoju osoby ludzkiej jest ukierunkowany na realizację powołania

człowieka do pełni życia, która jak to podkreślał Jan Paweł II (1995), przekracza znacznie wymiary jego ziemskiego bytowania, ponieważ polega na uczestnictwie w życiu samego Boga.

To, co wyróżnia szkoły SPSK, to uwaga jaką Stowarzyszenie przywiązuje do integralnego rozwoju nauczyciela. Jest to, można powiedzieć, warunek *sine qua non*, bez którego nie ma integralnego rozwoju ucznia. Dla realizacji tak rozumianego integralnego rozwoju ucznia nauczyciel ma być mistrzem i autorytetem, ale także świadkiem wiary. Nauczyciel, który sam pracuje nad rozwojem własnej osoby, będzie umiał towarzyszyć uczniom na drodze ich rozwoju osobowego. Również poprzez świadectwo życia nauczycieli pełniących rolę zarówno wychowawców, jak i przewodników duchowych, szkoła realizuje cele formacyjne, ukierunkowane na rozwój duchowy uczniów i autentycznie personalistyczną wizję wychowania. Duchowa formacja nauczycieli oraz ich profesjonalne przygotowanie, które łączy interdyscyplinarną wiedzę, etykę, twórcze myślenie i elastyczne podejście dydaktyczne dokonuje się poprzez udział w licznych szkoleniach, spotkaniach formacyjnych, warsztatach filozoficznych, dzięki którym podnoszone są kompetencje pedagogiczno-terapeutyczne również w zastosowaniu Logoterapii oraz logoprofilaktyki (Frankl, 2024).

Podsumowanie

W kontekście współczesnych przemian społeczno-kulturowych oraz narastających wyzwań cywilizacyjnych coraz wyraźniej uwidacznia się potrzeba ponownego zwrócenia uwagi na koncepcję wychowania integralnego. W środowiskach rodzinnych, jak również w kręgach wychowawców i pedagogów, obserwuje się rosnącą determinację w przeciwdziałaniu tendencjom relatywistycznym w wychowaniu, przy jednoczesnym dążeniu do odkrywania i ukazywania prawdy o człowieku. Niebezpieczeństwo przeakcentowania we współczesnym modelu wychowania aksjomatu wolności bez uwzględnienia odpowiedzialności, jest nie tylko zmianą spojrzenia, ale także staje się deformacją, która poprzez fałszywy obraz człowieka niszczy jego samego. W tym kontekście istotnym

przykładem realizacji idei wychowania integralnego jest działalność wychowawcza Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich, w której model wychowawczy zakorzeniony jest w nauczaniu Kościoła katolickiego i wspierany przez współpracę z rodziną oraz aktywne zaangażowanie całej wspólnoty szkolnej. W tej kon-

cepcji wyraźnie dostrzegalna jest inspiracja personalistyczną antropologią Jana Pawła II. Ten program stanowi propozycję odpowiedzi na kryzys tożsamości wychowania we współczesnym świecie oraz przykład spójnej, aksjologicznie ukierunkowanej koncepcji formacji młodego pokolenia.

Bibliografia

- Bartnik, Cz. (2005). *Personalizm*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Czas.
- Braun-Gałkowska, M. (2002). Psychoprofilaktyka życia rodzinnego, *Kwartalnik Naukowy Małżeństwo i Rodzina*, 2, 11-17.
- Buk-Cegiełka, M.S. (2020). Przymioty osoby ludzkiej – implikacje dla edukacji wczesnoszkolnej. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 39(3), 11-22. <https://doi.org/10.17951/LRP.2020.39.3.11-22>
- Buk-Cegiełka, M. (2019). Specyfika współpracy szkoły z rodzicami dzieci na pierwszym etapie edukacyjnym: Szanse – trudności – potrzeby. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 22(1), 37-50. (Za:) <https://apcz.umk.pl/SPI/article/view/SPI.2019.1.002/17698> (dostęp: 8.06.2025)
- Cichosz, W. (2000). Wychowanie w szkole katolickiej. (W:) A. Sowiński, A. Dymier (red.), *Czy szkoła katolicka może ulegać postmodernizmowi?*, 97-107, Szczecin: Centrum Edukacyjne Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej.
- Chęć, K. (2018). Edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom podstawą budowania szkoły jako wspólnoty życia, pracy i służby, *Prima Educatione*, 2. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Dobek, A. (2008) Zasada pomocniczości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. (W:) M. Sadowski, P. Szymaniec (red.), *Państwo i zadania*, 2, 155-168. Wrocław: Wrocławskie Studia Erazmańskie.
- Dziubiński, Z. (2017). *Sport w perspektywie św. Jana Pawła II i św. Jana Bosko*. Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej.
- Frankl, V.E. (2009). *Człowiek w poszukiwaniu sensu*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Frankl, V.E. (2024). *Psychoterapia na co dzień*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Geneja-Pietrzak, B.E. (2019). Personalistyczne ujęcie w wychowaniu „kładką” ku budowie kultury opartej na wartościach. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 22(2), 217. <https://doi.org/10.12775/SPI.2019.010>
- Granat, W. (2006). *Osoba ludzka. Próba definicji*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Gutek, G.L. (2003). *Filozoficzne i ideologiczne podstawy edukacji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Hornik, P. (2024). Duchowość w logoterapii i analizie egzystencjalnej Viktora Emila Frankla. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 60(4), 119-131. <https://doi.org/10.34766/fer.v60i4.1326>
- Jan Paweł II. (1981). *Familiaris consortio: Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Jan Paweł II. (1994a). *List do Rodzin Ojca Świętego Jana Pawła II z 2 II 1994 r.* „Gratissimum sane”.
- Jan Paweł II. (1994b) Przemówienie do uczestników XIV Światowego Kongresu Szkół Katolickich, Rzym, 5 maja 1994. (W:) J. Poniewierski (red.), *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, 315-318. Kraków 2009: Wydawnictwo AA.
- Jan Paweł II. (1979). Encyklika Jana Pawła II Redemptor hominis z 4 marca 1979 r. (W:) *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków 2003.
- Jan Paweł II. (1993). *Veritatis splendor: Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Jan Paweł II. (1995). Encyklika Jana Pawła II Evangelium vitae – o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego z 25 marca 1995 r. (W:) *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków 2003.
- Jan Paweł II. (1998). Encyklika Jana Pawła II Fides et ratio z 14 września 1998 r., (W:) *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków 2003.
- Jan Paweł II. (1999). *List do artystów*. Wrocław: Wydawnictwo TUM.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. (1994). Poznań: Wydawnictwo Pallotinum.
- Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego. (2009). List okólny do przewodniczących Konferencji Episkopatów na temat nauczania religii w szkole. (W:) J. Poniewierski (red.), *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, 495-505. Wydawnictwo AA, Kraków.
- Kowalczyk, S. (2010). *Elementy filozofii i teologii sportu*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kraśniewska, J. (2021). Re-personalizacja podstawą resocjalizacji. (W:) B. Majerek, A. Domagała-Kręciach (red.), *Kategorie (nie) obecne w edukacji. Wychowanie – kształcenie – rozwój*, 47-59, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kraśniewski, K. (2016). W stronę męskiej tożsamości. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 2(26), 21-33. (Za:) <https://fidesetratio.com.pl/ojs/index.php/FetR/article/view/723>
- Król, J. (2017). The present situation and the idea of personalistic education. *Roczniki Teologiczne*, 61(10), 21-34.
- Łobacz, M. (2019). Istota wychowania integralnego w osobowym rozwoju człowieka. *Roczniki Pedagogiczne*, 11(1), 51-62. <https://doi.org/10.18290/rped.2019.11.1-4>
- Maj, A. (2019). Duchowość w integralnej edukacji wczesnoszkolnej. *Roczniki Pedagogiczne* 12(2), 49-60.
- Matyas, B. (2020). Pedagogika rodziny. Aktualna problematyka i nowe obszary badawcze. *Studia z Teorii Wychowania*, 2(31), 81-98. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3650>
- Molenda, M. (2010). Problemy współczesnej edukacji (z doświadczeń nauczyciela kształcenia zintegrowanego). *Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne*. 19, 187-196. (Za:) https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/studia-pedagogiczne-problemy-spoeczne-edukacyjne-i-artystyczne/2010-tom-19/studia_pedagogiczne_problemy_spoeczne_edukacyjne_i_artystyczne-r2010-t19-s187-196.pdf (dostęp 03.03.2025).
- Mudyń, K. (2013). Jawne i niejawne wartości rodziców a wartości ich dorosłych dzieci. (W:) K. Mudyń (red.), *W poszukiwaniu międzypokoleniowej transmisji wzorców zachowań, postaw i wartości*, 85-124. Kraków: Wydawnictwo Adam Marszałek.

- Musiak, E. (2019). Współpraca rodziców i nauczycieli czynnikiem warunkującym efektywność pracy szkoły (ze szczególnym uwzględnieniem edukacji wczesnoszkolnej) – perspektywa teoretyczna. *Wychowanie w Rodzinie*, 21(2), 257-271. <https://doi.org/10.34616/www.2019.2.257.271>
- Musiak, E. (2024). Współpraca szkoły z rodzicami jako obszar (nie)skuteczności pedagogicznej – wyobrażenia studentów przygotowujących się do roli zawodowej nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Raport z badań wstępnych. *Wychowanie w Rodzinie*, 2. <https://doi.org/0000-0001-7710-2265>
- Mruszczyk, M. (2010). *Człowiek w „antropologii adekwatnej” Karola Wojtyły*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Niewęglowski, J. (2005). Kościół i wychowanie: zarys problematyki. *Seminare. Poszukiwania Naukowe*, 21, 453-460.
- Nowak-Dziemianowicz, M. (2015). Polska szkoła i polski nauczyciel w procesie zmiany. Problemy i możliwości. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 2(19), 97. <https://doi.org/10.12775/PBE.2014.024>
- Olbrycht, K. (2012). Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji. *Paedagogia Christiana*, 29(1), 89-104. <https://doi.org/10.12775/PCh.2012.005>
- Oroń, M. (2024). Jan Paweł II – Papież kibic i miłośnik sportu. *Watican News*. (Za:) <https://www.vaticannews.va/pl/watykan/news/2024-07/jan-pawel-ii-papiez-kibic-i-milosnik-sportu.html> (dostęp: 03.03.2025).
- Osewska, E. (2014). Wspólnota rodzinna w służbie wychowania. *Family Forum*, 4, 125-139.
- Pius XI. (1929). *Divini illius Magistri. O chrześcijańskim wychowaniu*. (Za:) <https://www.ekai.pl/dokumenty/encyklika-divini-illius-magistri/> (dostęp: 5.01.2025).
- Podstawy programowe kształcenia ogólnego, Dz. U. 1999, nr 14, poz. 129. (Za:) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19990140129>
- Parzyszek, M., Gruca-Miąsik, U., Osewska, E., & Stala, J. (2024). The Basic Principles of Personalistic Pedagogy According to Joseph Ratzinger/Benedict XVI. *The Person and the Challenges. The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, 14(2), 147-162. <https://doi.org/10.15633/pch.14210>
- Płopa, M. (2008). *Psychologia rodziny. Teoria i badania*. Kraków: Wyd. Impuls.
- Płaziński, A. (2019). Rola szkoły katolickiej wobec wyzwań społeczeństwa ponowoczesnego. *Chrsrtian Theology and Religion*, 18(10), 147-156.
- Pokrywka, M. (2001). Wezwanie do formacji sumienia w świetle nauczania Jana Pawła II, *Roczniki Teologiczne*, 3(48), 53-68.
- Półtawska, W. (2011). Wychowanie seksualne częścią wychowania człowieka. (W:) F. Adamski (red.), *Wychowanie osobowe*, 182-196, Kraków: Petrus.
- Paweł VI. (1968). *Humanae vitae: Encyklika o zasadach przekazywania życia ludzkiego*. *Acta Apostolicae Sedis*, 60, 481-503.
- Rochowicz, F. (2019). Sport i wartości w życiu Karola Wojtyły. *Kurier Regionu Iławskiego*. (Za:) <https://www.kurier-ilawski.pl/opinie/Rochowicz-Sport-i-wartosci-w-zyciu-Karola-Wojtyly-/5499> (dostęp: 8.01.2025).
- Rostańska, E. (2016). Wspólne dobro jako edukacyjna treść i działanie w kontekście encykliki *Laudato si'*. (W:) M. Borda, R. Ceglarek (red.), *Wybrane zagadnienia edukacji ekologicznej. Refleksje wokół encykliki Laudato Si'*, 99-114. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy w Krakowie.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego. (Dz. U. 1999, nr 14, poz. 129). (Za:) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19990140129>
- Rumayor, M., Rodriguez-Pazos, G., & Fernández-Castiella, J. (2022). The Christian Personalism Inherited in Newman's Educational Approach. *Religious Education*, 118(1), 69-81. <https://doi.org/10.1080/00344087.2022.2135266>
- Rusiak, D. (2014). Postawy rodzicielskie rodziców a kształtowanie się tożsamości osób w okresie wczesnej dojrzałości. (W:) E. Topolowska, E. Skimina, S. Skrzek (red.), *Młoda Psychologia*, Tom II. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Filomatów.
- Ruczaj, J. (2020). Logoterapia w kontekście suicydologii: wykorzystanie logoteorii w wyjaśnianiu i prewencji samobójstw, cz. 1. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 44(4), 322-333. <https://doi.org/10.34766/fetr.v44i4.420>
- Rynio, A. (2004). *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ryś, M. (2001). *Systemy rodzinne. Metody badań struktury rodziny pochodzenia i rodziny własnej*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.
- Ryś, M. (2013). Doświadczane skutki wzrastania w rodzinie z problemem alkoholowym. Poczucie własnej wartości i relacje interpersonalne z najbliższymi u Dorosłych Dzieci Alkoholików – badania własne. (W:) W. Poleszak (red.), *Oblicza uzależnień. Terapia jako przywracanie wolności*, 97-134, Lublin: Wydawnictwo Naukowe Innovatio Press.
- Ryś, M. (2020). *Poczucie własnej wartości i odporność psychiczna osób wzrastających w różnych systemach rodzinnych*. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe UKSW.
- Ryś, M., Krasowska, Z., Witek, N. (2021). The feeling of being loved and the language of communication of young adults, Attachment styles in children. Attachment Styles in the Family of Origin (ASFO). *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 46(2), 222-260. <https://doi.org/10.34766/fetr.v46i2.844>
- Ryś, M., Tataj-Puzyna, U. (2021). Życie i miłość są silniejsze od śmierci. Znaczenie postawy szacunku wobec życia w budowaniu cywilizacji miłości. (W:) E. Domagała-Zyśk, A. Borowicz, R. Kołodziejczyk, K. Martynowska (red.), *Oblicza życia*, 196-216, Lublin: Wydawnictwo Naukowe KUL.
- Satir, V. (2000). *Rodzina. Tu powstaje człowiek*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne
- Starnawski, W. (2020) *Pedagogia osoby Jana Pawła II. Interpretacja egzystencjalna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Sadowski, M. (2010). Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym (1878-2005). *Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa*: Wrocław.
- Seul, A. (2017). Antropologiczno-kulturowy wymiar sportu w nauczaniu Jana Pawła II. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego: Seria Scripta Humana*, 8, 213-229.
- Sobór Watykański II. (1964). Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”, 21 listopada 1964. (W:) *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań 2002: Pallottinum.
- Sobór Watykański II. (1965a). Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”, 28 października 1965. (W:) *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002: Pallottinum.
- Sobór Watykański II. (1965b). Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”, 7 grudnia 1965, (W:) *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002: Pallottinum.
- Sozańska, E. (2014). Rodzina jako środowisko wychowania w wartościach. *Łódzkie Studia Teologiczne*, 23(3), 39-51.
- Stepulak, M.Z. (2017). Specyfika życia szkolnego: szansa rozwojowa czy zagrożenie dla wszechstronnego rozwoju ucznia. (W:) Z.B. Gaś (red.), *Profilaktyka szkolna wobec wyzwań współczesności – koncepcje, badania, propozycje rozwiązań*, 33-43, Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie.
- Stoklosa, T. (2001). Koncepcja osoby w filozofii Tomasza z Akwinu. *Studia Philosophiae Christianae*, 37(1), 126-143.

- Strużyńska, A. (2020). Rodzina jako podstawowe środowisko wychowawcze. (W:) J. Zimny (red.), *Rodzina naturalna, duchowa, społeczna*, 188-198, Wrocław: Akademia Wojsk Lądowych.
- Szczukiewicz, P., & Solecki, R. (2023). Logoprophyllaxis in the face of crisis of adolescence. *Quarterly Journal Fides et Ratio*, 56(4), 120-127. <https://doi.org/10.34766/fetr.v56i4.1252>
- Szykuła, R. (2022). *Logoterapia i analiza egzystencjalna. Teoria i praktyka*. Warszawa: Eneteia Wydawnictwo szkolenia
- Szymczyk, L. (2010). Rodzina jako wartość w wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym. (W:) M.E. Ruszel (red.), *Rodzina, Wartości, Przemiany*, 71-83. Fundacja Uniwersytecka w Stalowej Woli.
- Szymczyk, J. (2012). Elementy kultury i sportu z perspektywy aksjologii. W kręgu myśli Stanisława Kowalczyka. *Roczniki Nauk Społecznych*, 40(1), 81-106.
- Śliwerski, B., Szkudlarek, T. (2009). *Wyzwania pedagogiki krytycznej i antypedagogiki*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Świętochowski, W. (2014). Rodzina w ujęciu systemowym. (W:) I. Janicka, H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny*, 21-46, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ustawa o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r. (Dz. U. 1989 Nr 20 poz. 104). (Za:) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19890200104>
- Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz. U. z 2024 r. poz. 750, 854, 1473 i 1933). (Za:) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20240000750>
- Walecka-Matyja, K.K. (2022). Family, material and worldview values and the process of intergenerational transmission. *Quarterly Journal Fides et Ratio*, 49(1), 53-66. <https://doi.org/10.34766/fetr.v49i1.1046>
- Wojtyła, K. (1969). *Osoba i czyn*. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne.
- Wojtyła, K. (2021). *Osoba i czyn*. Wyd. 3. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Vitoria, L., Ramli, M., Johar, R., & Mawarpury, M. (2024). Key Influences on Students' Academic Success: Insights from Scholarly Research. *Journal of Educational Management and Learning*, 2(1), 9-19. <https://doi.org/10.60084/jeml.v2i1.164>
- Verhoeft, M., & Badley, K. (2021). Reimagining character formation in the Christian university in challenging times. *International Journal of Christianity & Education*, 25(3), 265-276. <https://doi.org/10.1177/20569971211008947>